

~ АНАЛІЗ, АУДИТ, ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ ~

УДК 336.225.678:341.233.1

DOI:10.32680/2409-9260-2021-11-12-288-289-96-100

НАСЛІДКИ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Артюх О.О., доктор економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: oksana_art_2017@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8845-8002

Чернишова Л.В., кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: liylek196322@gmail.com

ORCID: 000-0003-3213-6589

Лі Д., студент 3-го курсу Факультету менеджменту, обліку та інформаційних технологій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: denis.bazarov.2014@gmail.com

***Анотація.** Метою статті визначено дослідження природи ухилення від оподаткування, мотивів вчинення економічного злочину підприємствами та фізичними особами в Україні. Основними методами дослідження стали загальнонаукові підходи щодо визначення сутності, методи дедукції та індукції, порівняння, узагальнення тощо. Визначені основні методи уникнення та ухилення від сплати податків. Проаналізовані способи протидії цьому явищу в українському законодавстві. У ході роботи проаналізовано діяльність органів влади протягом 30 років та методи регулювання тіньового сектору економіки та виявлено тенденцію до зростання рівня тіньової економіки під час пандемії COVID-19. Запропоновані можливі рішення даної проблеми. Дана оцінка їх ефективності. Практична значимість проявляється при імплементації порад в податкове законодавство, що дасть змогу знизити рівень "тенізації" економіки та збільшить можливі надходження до бюджету.*

***Ключові слова:** ухилення від сплати податків, тіньова економіка, виведення прибутку з-під оподаткування, податкове шахрайство, оптимізація оподаткування.*

CONSEQUENCES OF TAX AVOIDANCE

Artiukh Oksana. D.Sc. (Economics), assistant professor, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: oksana_art_2017@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8845-8002>

Chernyshova Ludmila, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: liylek196322@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3213-6589>

Li Dennis, 3rd year student of the Faculty of Management, Accounting and Information Technologies, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: denis.bazarov.2014@gmail.com

***Abstract.** The purpose of the article is to study the nature of tax evasion, the motives for committing an economic crime by enterprises and individuals in Ukraine. The main research methods were general scientific approaches to the definition of the essence, methods deduction and induction, comparison, generalization, etc. The main methods of tax avoidance and tax evasion are determined. The ways of counteracting this phenomenon in the Ukrainian legislation are analyzed. In the course of the work, the activities of the authorities over the course of 30 years and their methods of regulating the shadow economy sector were analyzed, and a tendency to a growth of the level of the shadow economy during the COVID-19 pandemic was observed. Assumptions are given about additional investment by the government in many areas, if tax payments were received in full to the budget of Ukraine. Comparative characteristics of the fight against tax evasion in different years of Ukraine's independence are given. It has been determined that for the last 8 years there has been a positive trend towards a decrease in the part of the shadow economy, except for the years of the pandemic. The problem of simplified taxation of individual entrepreneurs in Ukraine, namely the Single Tax, is considered. Assumptions are made about the ways of non-payment of the Unified Social Tax (UST) by entrepreneurs. Significant advantages of the new government are named. So, thanks to the digitalization of many documentary registers, the number of crimes with value added tax (VAT) has decreased significantly, and the complexity of the implementation of the fraud has increased many*

times. The problem with the withdrawal of capital to offshore zones, which negatively affects the Ukrainian economy, is named. Possible solutions to these problems are proposed. An assessment of their effectiveness is given. It is concluded that the experience of foreign countries can also be used. The practical significance is manifested in the implementation of given advices in tax legislation, which will reduce the level of "shadowing" of the economy and increase possible budget revenues.

Keywords: tax evasion, shadow economy, withdrawal of profits from taxation, tax fraud, tax optimization..

JEL Classification: H260.

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що уряд проінформований щодо великої нестачі надходжень у бюджет від оподаткування, досі не були прийняті ефективні методи щодо протидії цьому явищу. Протягом 30 років, були впроваджені різноманітні заходи, що повинні були значно зменшити вчинення злочину, однак вони не дали бажаного результату. Саме тому це питання й досі залишається відкритим та потребує якомога швидкого вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Несплата податків є проблемою не лише України, а й інших, навіть найрозвинутіших країн світу. Це питання є одним з найгостріших в економічній повістці США, Німеччини, Австрії, Канади, України тощо. У ході дослідження були проаналізовані роботи вітчизняних науковців, таких як: В.Козловський[1], С.Баранов[2], С.Адонін[3], Л.Парфентій[4], Л.Сало[5] тощо.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досі невирішеним залишається питання щодо неефективної системи стягування податків. Так, не дивлячись на те, що певні органи мають стежити за своєчасною сплатою обов'язкових платежів, у житті ситуація прикра та великої кількості підприємців вдається ухилятися від цього.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження природи ухилення від оподаткування, мотиви вчинення економічного злочину підприємствами та фізичними особами. Виявлення основної причини порушення законодавства та надання можливих рішень щодо зменшення протиправних дій, та як наслідок- зменшення долі «тіньового ринку».

Основний матеріал. Протягом останніх років в Україні спостерігається надвисокий рівень тіньової економіки. Лише за офіційними даними, а саме інформації від Міністерства економіки України, у першому півріччі він склав 31%. Хоч й за останні 10 років спостерігається позитивна тенденція, проте вона є край незначною та доля «тіні» й досі залишається надвисокою для європейської країни. Також можна прослідити стабільну детінізацію у період з 2014 по 2019 рр. Відзначимо, що у період пандемії COVID-19 протягом 2 років рівень тіньової економіки збільшився на 2%, у порівнянні з 2019 роком. Детальніше з інфографікою можна ознайомитись на рис. 1.

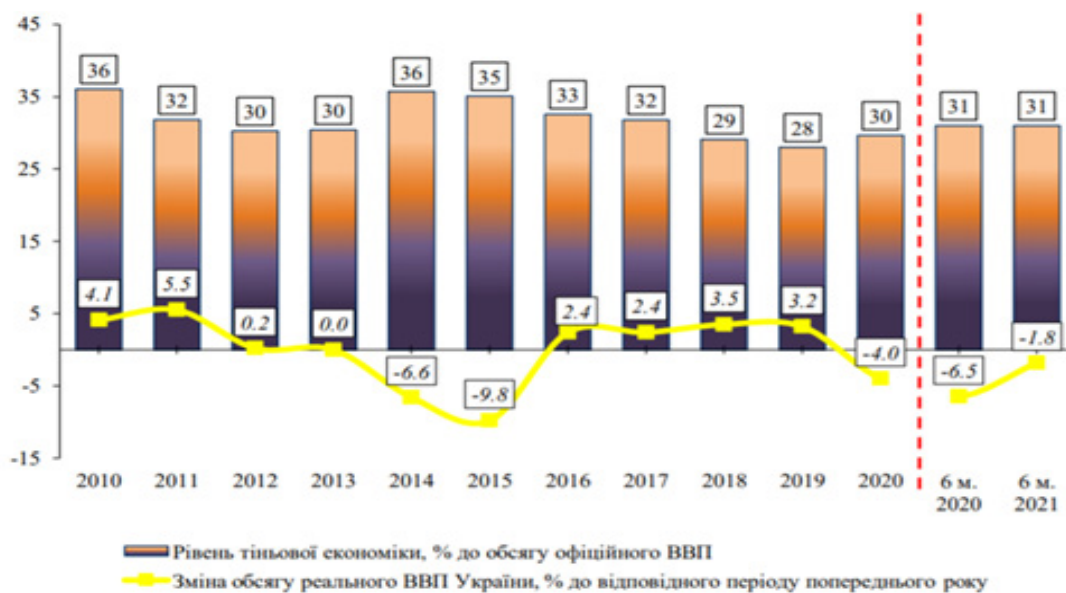

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Також існує версія, розрахована незалежними експертами, що наразі рівень тіньової

економіки вже сягнув більше як 50% від внутрішнього валового продукту. Як наслідок, бюджет країни недоотримує колосальну кількість грошей від оподаткування, що могли б бути спрямовані як на поліпшення загального економічного становища у державі, так і на створення сприятливого мікроклімату для малого та середнього бізнесу, та ще й на звичайні соціальні потреби. Тобто, ухиляючись від оподаткування, в теорії, людина сама себе позбавляє кращого життя та можливого збільшення майбутніх прибутків.

Однією із причин правопорушення є велика ставка податку. Також роль відіграє розмір доходу, що впливає на податкове навантаження на підприємство. Але це не є єдиним мотивом, чому підприємці вирішуються на такий крок. Одними з основних причин є:

1. Організаційно-управлінські:
 - 1) незадовільна організація бухгалтерського обліку та звітності на підприємствах, установах, організаціях;
 - 2) некомпетентність органів і посадових осіб, що здійснюють організаційно-управлінські функції у сфері економіки, на всіх рівнях влади;
 - 3) можливість створення фіктивних підприємств через недосконалий порядок реєстрації та перевірки суб'єктів підприємницької діяльності.
2. До причин нормативно-правового характеру належать:
 - 1) численні зміни в законодавстві, що становлять труднощі не тільки для контролюючих органів, але перш за все для платників податків;
 - 2) законодавчу неврегульованість багатьох питань здійснення комерційної діяльності;
 - 3) відсутність чіткої визначеності щодо відповідальності за порушення законодавства про оподаткування.
3. Причинами соціально-економічного характеру є:
 - 1) розлад господарських зв'язків між підприємствами;
 - 2) відсутність ефективного механізму ціноутворення;
 - 3) втрата історичних традицій, моральних і етичних норм, в основі яких – повага до приватної власності, кодексу підприємницької й робочої честі тощо [7].

На жаль, українське законодавство не є ідеальним, в ньому присутня велика кількість прогалин, що дає змогу законно та без порушень значно зменшувати суму податків. Одними з таких є:

1. штучне збільшення витрат виробництва і відповідне зменшення оподаткованого прибутку;
2. прискорене списання амортизації, яка автоматично зменшує оподатковуваний прибуток;
3. використання транснаціональними монополіями податкових «канікул»;
4. дарування, застосування ліберальних правил списання «безнадійних боргів»;
5. вкладання коштів в облігації місцевих органів влади, а також у благодійні та довірчі фонди [8].

Законні методи ще називають «податковою оптимізацією». Для держави таке явище несе лише негативний результат та взагалі не є вигідною, бо суттєво зменшуються надходження до бюджету, як наслідок, вона недоотримує ті кошти, які могла б інвестувати у привабливі сфери економіки. Проте оптимізація є абсолютно нормальною складовою будь-якого бізнесу, бо підприємець завжди прагне мінімізації витратків. Суспільство завжди має шукати оптимальний баланс між збільшенням податкових надходжень та збереженням стимулу для отримання доходів економічними суб'єктами.

Також деякі сучасні українські науковці дають трохи іншу класифікацію щодо ухилення від сплати податків. Тобто, «оптимізацію податків»(легальний спосіб) називають уникненням від сплати податків, а ось протиправним ухиленням. Говорячи про позитивний досвід українського уряду є усунення та протидія роботі так званих «конвертаційних центрів». Ще 8 років тому цей «нелегальний» бізнес розквітав, через що держава недоотримувала мільярди гривень Податкова служба не могла нічого зробити, бо прослідити усі схеми та операції було вкрай важко. Усе радикально змінилось, коли новий уряд взяв рух на цифровізацію багатьох реєстрів. Так, тотальному зниженню даного виду злочину посприяло також запровадження електронних рахунків ПДВ, які значно ускладнили шахрайство з цим податком, хоча й не усунули його повністю. [9].

Досі залишається невирішеною проблема зловживання спрощеною системою оподаткування. Тобто, роботодавці, у погоні за несплатою ЄСВ, реєструють своїх робітників як фізичних осіб-підприємців першої або другої групи, що внаслідок значно зменшує кількість коштів, що мають поступити у бюджет. Лише за підрахунками, держава втрачає

від 5 до 15 млрд грн. від такого методу щорічно.

Та чи існують механізми боротьби? Хоч і їх дуже важко виділити, але вони присутні. Наприклад, важливо попередньо максимально боротися з корупцією – підкуп чиновників, податківців, митників, силовиків дозволяє продовжувати працювати багатьом конвертаційним центрам, контрабандистам і виробникам контрафакту. Державі необхідно здійснювати судову реформу і реформу публічного адміністрування, позбавити правоохоронні органи функції розслідування економічних злочинів і створити окремих, незалежний орган, що буде займатися даними злочинами [10]. Хоча й на думку багатьох людей, створення зайвого комітету лише погіршить ситуацію, бо спеціалісти будуть ті ж самі, держава буде виділяти зайві гроші на фінансування даного суб'єкту, а позитивного результату не буде.

Вважаємо, що на економічне становище в Україні суттєво вплине імплементація антиофшорного законодавства. Так, ввівши кримінальну відповідальність за порушення у сфері цього законодавства, можна отримати додаткові надходження у бюджет. Альтернативою може послужити запровадження податку на виведення капіталу.

Висновки. Вивчення статей вітчизняних, іноземних науковців, а також чинного законодавства та думки експертів дали нам змогу зрозуміти, що наразі ситуація з ухиленням від оподаткування в Україні є досить критичною. Уряд ще не зміг придумати ефективну стратегію із боротьби зі злочинцями, при чому як з тими, що використовують прогалини у законодавстві, як і з тими, хто наполегливо його порушує. Через це бюджет не наповнюється просто колосальною кількістю грошей, які могли б бути направлені на реалізацію вкрай потрібних та корисних державних програм. Проте, новий уряд ставить для себе пріоритетом вирішення даної проблеми. Так, через вдалу інтеграцію електронних ресурсів, значно зменшилася кількість так званих «конвертаційних центрів». В цілому, уряду пораджено перейняти досвід закордонних країн, що вже пройшли шлях від високого рівня тіньової економіки до розвинутих членів ЄС. Проте потрібно враховувати локальні та регіональні особливості. Скоріш за все, звичайне створення певного департаменту із протидії не дасть бажаних результатів, систему треба міняти кардинально, прибігаючи до зменшення рівня корупції, хабарів та кумівства.

Список літератури

1. Козловський В. Л. Податкове шахрайство та методи боротьби з ним. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих, при-свяченої 80-річчю від дня народження професора Олега Балацького (м. Суми, 21-25 квітня 2017 р.). За заг. ред.: Т. А. Васильєвої, Г. О. Швіндіної. Суми: СумДУ, 2017. С. 123-124.
2. Баранов С.О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 12. С. 102-106.
3. Адонін С. В., Ізюмська В.А. Особливості дефіциту державного бюджету України на сучасному етапі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/19-2016/24.pdf>
4. Парфентій Л. А. Податкове планування як система законних способів зменшення податкових платежів. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 травня 2019 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2019. С. 228-230.*
5. Сало Л.К. Сучасні аспекти ухилення та уникнення від сплати податкових платежів серед загроз економічній безпеці України. *Економічний простір*. 2014. № 87. С. 193-204.
6. Тіньова Економіка. Аналітична записка. Загальні тенденції. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=78b79266-3a86-4be0-a528-ef8bb1551809>
7. Горобінська І. В. Тіньова економіка – як результат ухилення від сплати податків / Зб. наук. пр.. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. 2009. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/52.pdf
8. Романенко О. Р. Фінанси : підручник. 4-те вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. 312 с.
9. Дубровський В. Рейтинг схем ухилення від податків: на чому український бюджет «втрачає» найбільше. URL: <https://voxukraine.org/rejting-shem-uhilennya-vid-podatktiv-ina-chomu-ukrayinskij-byudzheth-vtrachaye-najbilshhe/>

10. Ухилення від оподаткування. Офіційний сайт проєкту ACWALKS. URL:<https://acwalks.com.ua/knowledgebase/ukhylennia-vid-opodatkuвання/>

References

1. Kozlovskiy, V. L. (2017). The tax fraud and the methods of combating it. *Ekonomichni prob lemy staloho rozvytku: materialy Vseukrayins'koyi naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv i molodykh, pry-svyachenoyi 80-richchyu vid dnya narodzhennya profesora Oleha Balats'koho* (m. Sumy, 21-25 kvitnya 2017 r.). Za zah. red.: T. A. Vasyl'yevoyi, H. O. Shvindinoiyi. Sumy: SumDU, 123-124. [In Ukrainian].
2. Baranov, S.O. (2016) Tax evasion as a major factor in the shadow economy. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 12, 102-106. [In Ukrainian].
3. Adonin, S.V., Izyumskaya, V.A. (2016). Features of the state budget deficit of Ukraine at the present stage. . *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2016. Retrieved from: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/19-2016/24.pdf>. [In Ukrainian].
4. Parfentiy, L.A. (2019). Tax planning as a system of legal ways to reduce tax payments. *Pravova nauka i derzhavotvorennya v Ukrayini v konteksti pravovoyi intehratsiyi: Materialy KHII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (24-25 travnya 2019 roku, m. Sumy) / Sums'ka filiya Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*. Sumy: Vydavnychyy dim «El'dorado», 228-230. [In Ukrainian].
5. Salo, L.K. (2014). Modern aspects of tax evasion and avoidance among the threats to Ukraine's economic security. *Economic space*. № 87. [in Ukrainian].
6. Shadow economy. Analytical note. General trends. Official site of the Ministry of Economy of Ukraine. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=78b79266-3a86-4be0-a528-ef8bb1551809/>. [In Ukrainian].
7. Gorobinska, I.V. Shadow economy - as a result of tax evasion. Retrieved from *Zb. nauk. pr. nauk. pr. Natsional'na biblioteka Ukrayiny im. V. I. Vernads'koho*. http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/52.pdf. [In Ukrainian].
8. Romanenko, O. R. (2009) *Finansy : pidruchnyk*. 4-te vyd. K. : Tsentr uchbovoyi literatury, [In Ukrainian].
9. Dubrovsky, V. Rating of tax evasion schemes: what the Ukrainian budget “loses” the most. Retrieved from: <https://voxukraine.org/rejting-shem-uhilennya-vid-podatktiv-ina-chomu-ukrayinskij-byudzhzet-vtrachaye-najbilshe/>. [In Ukrainian].
10. Tax evasion. Official site of the ACWALKS project. Retrieved from : <https://acwalks.com.ua/knowledgebase/ukhylennia-vid-opodatkuвання/>. [In Ukrainian]